

การพัฒนานวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุกับการลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในบริบทเขตเมือง Elderly Innovation Development to Reduce Social Inequality in Urban Areas

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูซังค์ เสนานุช¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนาชัย สุนทรอนันตชัย²

Assistant Professor Puchong Senanuch, Ph.D.³

Assistant Professor Tanachai Suntonanantachai⁴

Abstract

The research aimed to study knowledge related to innovation for elderly in urban areas, to develop elderly innovators and innovators who work with the elderly, to develop elderly innovation center to reduce the social disparities, and create policy recommendations to drive the elderly innovation. Action research were used and collected data from documents, In-depth interviews, organized training, as well as organized group discussion in areas, including Muang Poo Chao Saming Phrai Municipality and Bang Muang Municipality in Samut Prakan Province, as well as Kho Kha Municipality in Lampang Province. The results revealed that 1) knowledge and research on innovation of the elderly in urban areas are limited. However, it is found that the elderly in urban communities have jointly developed social innovations by developing a model of long term-care for the elderly with dependency. Including, economic innovations are developed in order to reduce expenses of the elderly. 2) developed the elderly innovators of 78 persons and innovator that work with the elderly 79 persons. 3) emergence of the Center for Elderly Innovation in all three areas with the elderly innovations in various dimensions such as health dimension 5 pieces, saving group dimension 1 piece, environmental dimension 5 pieces, occupational 4 pieces, community welfare dimension 1 piece and local wisdom 3 pieces. This research also analysis key success factors in establishment of the Center and provides suggestions for the development of elderly innovations and innovators who working with the elderly in urban areas.

Keywords: Reducing social inequality, elderly innovation, innovator for the elderly,

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่เขตเมือง การพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ การพัฒนาศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายในการผลักดันนวัตกรรมผู้สูงอายุให้เกิดความยั่งยืน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดฝึกอบรม และการจัดสนทนากลุ่มในพื้นที่การศึกษา ได้แก่ เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย เทศบาลตำบลบางเมือง จังหวัดสมุทรปราการ และเทศบาลตำบลเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า 1) องค์ความรู้

¹ อาจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² อาจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

³ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

⁴ Lecturer, Faculty of Law, Huachiew Chalermprakiet University, Thailand

E-mail: psenanuch@gmail.com

และงานด้านนวัตกรรมการผู้สูงอายุในเขตเมืองมีจำกัด อย่างไรก็ตาม พบว่าผู้สูงอายุในชุมชนเมืองได้ร่วมกันพัฒนานวัตกรรมทางสังคมด้านการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง และนวัตกรรมด้านเศรษฐกิจเพื่อลดค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุ 2) เกิดนวัตกรรมผู้สูงอายุ 78 คนและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ 79 คน 3) เกิดศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุ 3 แห่ง มีนวัตกรรมผู้สูงอายุด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านสุขภาพ 5 ผลงาน ด้านการออม 1 ผลงาน ด้านสิ่งแวดล้อม 5 ผลงาน ด้านอาชีพ 4 ผลงาน ด้านสวัสดิการชุมชน 1 ผลงาน และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 ผลงาน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้แต่ละพื้นที่ประสบความสำเร็จในการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุ และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนานวัตกรรม นวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุในเขตเมือง

คำสำคัญ: การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม, นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ, นวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ

บทนำ

ประเทศไทยเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงวัยตั้งแต่ช่วงปี 2543-2544 ซึ่งมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด และอยู่ในกลุ่มสังคมสูงวัยในประเทศกลุ่มอาเซียนเป็นอันดับ 2 รองจากสิงคโปร์ โดยมีสัดส่วนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 16.5 (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558; มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559) ความเสื่อมถอยของวัยที่เพิ่มตามอายุ ลักษณะส่วนบุคคล ศักยภาพและสถานะทางเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนเหตุการณ์กระตุ้นต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลาล้วนส่งผลให้ผู้สูงอายุขาดความสามารถไปโดยปริยายที่จะจัดการกับทางเลือกหรือจัดการปัญหาที่มากล้นกับชีวิตและมีอิสระน้อยลงที่จะทำในสิ่งที่ตนให้คุณค่า ทำให้ผู้สูงอายุที่ยังคงทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองอย่างอิสระหรือที่เรียกว่าเป็นกลุ่มติดสังคมกลายเป็นกลุ่มติดบ้านและติดเตียงได้ในที่สุด

การขาดความสามารถของผู้สูงอายุยังเป็นผลมาจากเหตุการณ์กระตุ้นต่างๆ ด้วยอีกทางหนึ่ง เหตุการณ์เหล่านี้ถือเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความสามารถภายในและภายนอกของผู้สูงอายุ สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความสามารถภายใน เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ ภาวะสุขภาพ ระดับการศึกษา การทำงานและการสนับสนุนทางสังคม ส่วนสิ่งแวดล้อมภายนอกเป็นสภาพการณ์ใด ๆ ที่ทำให้เกิดข้อจำกัดต่อการใช้ความสามารถและการทำหน้าที่ หากผู้สูงอายุไม่สามารถใช้ศักยภาพของตนได้เต็มที่หรือขาดประสิทธิภาพที่จะใช้ศักยภาพก็จะนำมาและส่งผลซึ่งความต้อโอกาสที่ทำให้เข้าไม่ถึงสวัสดิการสังคม เศรษฐกิจและสุขภาพหรือถูกละเลยจากสังคมและปรากฏผลเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Glaser, et al., 2009; Zaidi, 2014) 4) อีกทั้งจะเห็นชัดเจนมากขึ้นหากผู้สูงอายุเข้าสู่ภาวะเปราะบาง (Frail elderly) คือ สภาพที่อยู่ระหว่างการมีความสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้กับภาวะไร้ความสามารถ ซึ่งเป็นภาวะเสี่ยงสูงต่อที่จะยิ่งทำให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมทางกายลดลงและเพิ่มความรุนแรงของการเจ็บป่วย ยังผลให้เกิดความบกพร่องทางความคิดและจิตใจ เกิดปัญหาสุขภาพได้ง่ายโดยเฉพาะโรคเรื้อรัง ภาวะทุพพลภาพ และภาวะพึ่งพา (วิชัย เอกพลการ และคณะ, 2552) ทั้งนี้ ผู้สูงอายุยังคงทำกิจกรรมต่างๆ ในทางสร้างสรรค์และดำรงชีวิตได้ด้วยการใช้ความสามารถที่มีทำประโยชน์ให้กับตนเองและผู้อื่น งานวิจัยระบุว่ามีการปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสวัสดิการสังคมและด้านศักดิ์ศรีความเป็นที่มนุษย์ (ระพีพรรณ คำหอม และเล็ก สมบัติ, 2560; ฤชงค์ เสนานุช และธนาชัย สุนทรอนันตชัย, 2560; สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และอาชวีภุชฌิณี น้อมเนียน, 2560; อำไพรัตน์ อักษรพรหม และ กฤษณา รุ่งโรจน์วิชัย, 2560)

สำหรับผู้สูงอายุในเขตชุมชนเมือง ผลการศึกษาระยะที่ 1 และระยะที่ 2 พบว่า การจัดสวัสดิการสังคมไทยยังมีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ (เศรษฐกิจ) ด้านโอกาสและด้านศักดิ์ศรีความเป็นที่มนุษย์ ความเหลื่อมล้ำทั้งสามด้าน ยิ่งปรากฏชัดเจน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยโอกาสที่เข้าถึงและต้องการสวัสดิการแตกต่างกัน ทั้งๆ ที่เป็นสวัสดิการพื้นฐานที่ผู้สูงอายุทุกคนควรได้รับ ไม่ว่าจะเข้าถึง/ได้รับมากแต่ไม่ต้องการ ไม่เคยรับบริการ/ไม่เคยเข้าถึงและไม่ต้องการ ไม่เคย

รับบริการ/ไม่เคยเข้าถึง แต่ต้องการ (ภุขงค์ เสนานุช และธนาชัย สุนทรอนันตชัย, 2560) ส่งผลให้ผู้สูงอายุเข้าไม่ถึงสวัสดิการสังคมและสุขภาพอย่างที่ควรจะเป็น เกิดความไม่เสมอภาค ไม่มีอำนาจ เข้าไม่ถึงการปกป้องทางสังคมหรือบริการขั้นพื้นฐานของรัฐ

จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงนำมาสู่การศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยเป็นการศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อเป็นศึกษาแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในเขตเมือง ที่มาจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในสังคม อันสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ในประเด็นการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพคน เพื่อคนไทยทุกช่วงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งการมีสุขภาวะ มีความรู้ และมีมาตรฐานการครองชีพที่ดี มีการศึกษาและการเรียนรู้มีคุณภาพได้มาตรฐานสากล สามารถพัฒนาคนไทยให้มีทักษะการเรียนรู้ในเชิงคิดสังเคราะห์ สร้างสรรค์ ต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรมความรู้ และการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพื่อลดความแตกต่างทางรายได้และกระจายการถือครองทรัพย์สินระหว่างกลุ่มคนและพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงระบบการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและทั่วถึง สถาบันทางสังคมและชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศ รวมทั้งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการลดความเหลื่อมล้ำ (Inclusive Growth) และการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ ตลอดจนการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและทบทวนงานวิจัยและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่เขตเมือง 2) เพื่อพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่เขตเมือง 3) เพื่อพัฒนาศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในเขตเมือง และ 4) สร้างข้อเสนอเชิงนโยบายในการผลักดันนวัตกรรมผู้สูงอายุให้เกิดความยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้และนวัตกรรมผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ นำไปสู่การสร้างแก่นนำนวัตกรรมและนวัตกรรมที่จะนำไปใช้ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งดำเนินการศึกษาวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งการสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัย เอกสาร รายงานผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ทั้งนายกเทศมนตรี ผู้อำนวยการกองต่างๆ รวมทั้งแก่นนำผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่) การค้นหาแก่นนำผู้สูงอายุเพื่อที่จะพัฒนาเป็นนวัตกรรมผู้สูงอายุ การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาแก่นนำนวัตกรรมผู้สูงอายุและแก่นนำนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ จำนวน 18 ชั่วโมง (ระยะเวลา 3 วัน) รวมทั้งการค้นหา พัฒนา และจัดประกวดนวัตกรรมผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ ตลอดจนการจัดสนทนากลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่การศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พื้นที่เทศบาลตำบลบางเมือง อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรปราการ และพื้นที่เทศบาลตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. การวิเคราะห์งานวิจัยและองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมผู้สูงอายุในบริบทเขตเมือง

ทั่วโลกกำลังกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ พร้อมกับการขยายตัวของชุมชนเมือง ทำให้สัดส่วนประชากรอาศัยอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น แม้ว่าผู้สูงอายุจะมีอายุขัยยืนยาวมากขึ้น แต่สมรรถภาพทางร่างกายและความสามารถในการช่วยเหลือตนเองจะถดถอยตามความเสื่อมที่เกิดขึ้นจิตใจที่ท้าทายของมนุษย์ชาติคือทำอย่างไรผู้สูงอายุจะยังคงมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขแม้จะมีความเสื่อมถอยจากความชราภาพและโรคเรื้อรัง นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายที่จะเอื้อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีอายุยืนยาวขึ้นได้ ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา นวัตกรรมด้านสาธารณสุขและการแพทย์สามารถ

ทำให้มนุษย์มีชีวิตยืนยาว ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 องค์การอนามัยโลกได้ให้ความสำคัญกับการใช้นวัตกรรมในการช่วยเหลือผู้สูงอายุและผู้พิการ เน้นความสำคัญของนวัตกรรมจะทำให้เกิดภาวะสูงวัยสุขภาพดี และจะต้องเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุในประเด็นหลัก ได้แก่ 1) เพื่อชดเชยการสูญเสียความสามารถของร่างกายจากความชราและโรคเรื้อรัง 2) เพื่อลดผลจากภาวะถดถอยของความสามารถในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน 3) เพื่อลดการพึ่งพาผู้ดูแล 4) เพื่อการส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรค 5) เพื่อลดค่าใช้จ่ายทั้งด้านสังคมและด้านสุขภาพ ซึ่งผลสัมฤทธิ์ของนวัตกรรมที่ผู้สูงอายุต้องการในชีวิตประจำวัน ได้แก่ 1) ทำให้ผู้สูงอายุสามารถลุกจากเตียงนอน ออกนอกบ้านด้วยตนเองได้ 2) ทำให้ผู้สูงอายุสามารถออกไปทำกิจกรรมนอกบ้านได้ตามที่ตนเองต้องการ เช่น การทำงาน part-time การศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม การเข้าชมรมผู้สูงอายุ 3) ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้น 4) ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะไปสถานที่ต่าง ๆ ที่ต้องการ รวมถึงการท่องเที่ยว 5) ทำให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในสังคม ไม่ถูกทิ้งให้โดดเดี่ยว 6) ทำให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ลักษณะนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุจัดแบ่งได้ 6 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี ได้แก่ นวัตกรรมที่ใช้โดยบุคลากรทางสุขภาพ เช่น การส่งยาด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ การประชุมทางไกลผ่านระบบวิดีโอ หุ่นยนต์ที่ช่วยดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น และนวัตกรรมที่ใช้โดยผู้สูงอายุเอง เช่น อุปกรณ์ช่วยพยุงยืน เก้าอี้ที่ขับเคลื่อนไปตามราวบันได เครื่องเปลี่ยนภาษามือเป็นภาษาพูด โทรศัพท์ไร้สายที่ใช้งานง่าย นาฬิกาที่บอกเวลาเป็นเสียงพูด สายรัดเอวในผู้สูงอายุที่มีภาวะหลังคดหรือหลังค่อม หมอนรองที่นึ่งหรือที่นอนป้องกันแผลกดทับ รองเท้าสำหรับผู้ป่วยโรคเบาหวานที่มีปลายประสาทเสื่อม อุปกรณ์ช่วยเตือนเพื่อแก้ปัญหาผู้สูงอายุลืมรับประทานยา 2) นวัตกรรมด้านการแพทย์ เช่น อุปกรณ์การแพทย์ วัคซีน อาหารสำหรับผู้สูงอายุ ปัญญาประดิษฐ์ 3) นวัตกรรมเพื่อการสื่อสารและการเรียนรู้ เช่น การติดตามภาวะสุขภาพทางไกล Telemedicine และ Mobile Health 4) นวัตกรรมด้านสิ่งแวดล้อม นวัตกรรมด้านที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันการลื่นล้ม อุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน รวมทั้งพื้นที่สาธารณะที่ปลอดภัย เช่น ทางเดินเท้า ทางข้ามถนน และส้วมสาธารณะ 5) นวัตกรรมด้านเศรษฐศาสตร์ เช่น มาตรการสินเชื่อที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ มาตรการด้านภาษีเพื่อสนับสนุนการทำงานของสูงอายุ การหักลดหย่อนภาษี ค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา การส่งเสริมการออมเงินผ่านการซื้อกองทุนเพื่อลดหย่อนภาษี 6) นวัตกรรมด้านการบริหารและการจัดการ เช่น การปรับแก้กฎหมาย นโยบาย ระเบียบ ข้อบังคับให้เอื้อต่อการทำงานด้านผู้สูงอายุ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อขับเคลื่อนงานให้มีประสิทธิภาพ การยกระดับความร่วมมือเสริมสร้างพลังสังคมผู้สูงอายุ

แม้ว่าประเทศไทยจะเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ แต่การพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุเพื่อจัดบริการดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียังไม่ได้รับความสนใจมากนัก สอดคล้องกับ วรเวศม์ สุวรรณระดา (2556) ที่ระบุว่างานวิจัยด้านนวัตกรรมผู้สูงอายุยังมีจำนวนจำกัด และยังไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ดำเนินการเท่าที่ควร ซึ่งโดยเฉพาะในบริบทของเขตเมืองที่มีลักษณะของความสัมพันธ์ของคนในสังคมเมืองต้องพึ่งพาตนเองสูง ยังไม่ได้มีการศึกษาในเรื่องดังกล่าวเลย อย่างไรก็ตามโครงการวิจัยการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในบริบทเขตเมืองเพื่อความเหลื่อมล้ำทางสังคม (ภุขงค์ เสนานุช และธนาชัย สุนทรอนันตชัย, 2561) พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนเมืองได้ร่วมกันพัฒนานวัตกรรมทางสังคมด้วยการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (ติดเตียง) ซึ่งเป็นความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุ อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีการวางแผนสำรวจ และการลงเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุที่ติดเตียงอย่างเป็นระบบ ที่สำคัญกลุ่มผู้สูงอายุคิดค้นวิธีการลดค่าใช้จ่าย โดยร่วมกันสำรวจร้านค้าในชุมชนจนนำไปสู่โครงการ “สูงวัย...ได้ลด” เมื่อผู้สูงอายุไปซื้อของที่ร้านค้าเข้าร่วมโครงการจะได้ส่วนลด 10% จากการซื้อสินค้า ซึ่งมีร้านค้าจำนวนมากเข้าร่วมโครงการดังกล่าว นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเป็นการออมเงินไว้ใช้ในยามจำเป็นหรือฉุกเฉิน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มผู้สูงอายุ ขยายจำนวนสมาชิกชมรม และขยายเครือข่ายความร่วมมือไปยังพื้นที่ใกล้เคียง การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในบริบทเขตเมืองจึงมีความท้าทายและรองรับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

2. การพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในบริบทเขตเมือง

การพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุในพื้นที่การศึกษา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเชื่อมโยงไปพร้อมกันกับโครงการอื่น ๆ ภายใต้ชุดโครงการ “การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุประเทศไทย ระยะที่ 3” (ระพีพรรณ คำหอม, วรลักษณ์ เจริญศรี และเล็ก สมบัติ, 2562) ซึ่งกำหนดให้มีการจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นการเตรียมความพร้อมนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ โดยให้แต่ละพื้นที่การศึกษาทั้ง 7 พื้นที่ส่งแกนนำนวัตกรรมผู้สูงอายุและแกนนำนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุเข้าร่วมการอบรมที่ส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) และให้น้องศรัทธาที่ได้รับไปขยายผลต่อในแต่ละพื้นที่การศึกษา เพื่อให้มีนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น และนำไปสู่การคิดค้น สร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุต่อไป

2.1 การอบรมหลักสูตรระยะสั้นการเตรียมความพร้อมนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ

การจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นการเตรียมความพร้อมนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ได้กำหนดระยะเวลาการอบรมไว้ 3 วัน รวมระยะเวลาอบรม 18 ชั่วโมง จัดขึ้นระหว่างวันที่ 14-16 มีนาคม 2562 ณ โรงแรมบางกอกพาเลส กรุงเทพมหานคร โดยการจัดอบรมหลักสูตรฯ ดังกล่าว มีประเด็นการอบรมที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ จำนวน 6 ประเด็น ได้แก่ (1) สุขภาพองค์รวม: วิถีชีวิตดีองค์รวม (2) การสร้างแนวคิดนวัตกรรม: ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ (3) การเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (4) ภาวะผู้นำร่วมสมัย (5) การสื่อสารเพื่อกำหนดเป้าหมาย และ (6) สนทริยะสู่ปัญญา โดยการอบรมนั้นใช้การบรรยายเชิงปฏิบัติการผ่านการ Workshop และการนำเสนอเป็นกลุ่มย่อย และในเวทีใหญ่

สำหรับองค์ความรู้ที่นวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุได้รับจากการจัดอบรมดังกล่าวจะต้องนำไปสู่การขยายผลการจัดอบรมนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุในพื้นที่ของตนเอง เพื่อให้เกิดนวัตกรรมผู้สูงอายุ จำนวนอย่างน้อย 25 คน และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุในพื้นที่ จำนวนอย่างน้อย 25 คน โดยคณะผู้วิจัยคาดว่าจะใช้เวลาในการจัดอบรมขยายผลในพื้นที่การศึกษาประมาณ 1 วัน โดยเน้นการจัดอบรมในสองประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุ และ (2) ความสำคัญและคุณลักษณะของนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุที่ต่อยอดสู่การพัฒนานวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ

2.2 การจัดอบรมขยายผลนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประชุมร่วมกับแกนนำนวัตกรรมผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ที่เข้าร่วมการอบรมระยะสั้น การเตรียมความพร้อมนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ รวมทั้งกับตัวแทนของเจ้าหน้าที่แต่ละเทศบาล เพื่อวางแผนและดำเนินการจัดอบรมเพื่อขยายผลนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ในแต่ละพื้นที่ โดยกำหนดระยะเวลาการอบรม 1 วัน ครอบคลุมประเด็นที่สำคัญ คือ การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุ ความสำคัญและคุณลักษณะของนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ตลอดจนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมในบริบทชุมชนเขตเมือง และให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมและเสนอแนะ โดยให้แกนนำนวัตกรรมผู้สูงอายุที่ผ่านการอบรมหลักสูตรระยะสั้น ร่วมกันออกแบบหลักสูตรและกิจกรรม โดยมีเนื้อหาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ ปัญหาด้านสุขภาพ และวิธีการส่งเสริมสุขภาพ ความสำคัญและคุณลักษณะของนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ และเป็นวิทยากรกระบวนการเพื่อให้ความรู้ ผ่านกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้ออกแบบไว้ ได้แก่ กิจกรรมสี่เส้นตรง กิจกรรมสื่อสารวานบอก กิจกรรมใบคำทำท่า จากนั้นได้มีการแบ่งกลุ่มเพื่อร่วมกันค้นหานวัตกรรมทางสังคมที่โดดเด่นในพื้นที่ และวางแผนการดำเนินงานเพื่อจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุต่อไป ซึ่งมีผลการดำเนินการแต่ละพื้นที่ดังนี้

(1) เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย จังหวัดสมุทรปราการ มีการจัดอบรมขยายผล เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2562 ณ ที่ทำการเทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย นวัตกรรมผู้สูงอายุ จำนวน 26 คน และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ จำนวน 25 คน

(2) เทศบาลตำบลบางเมือง จังหวัดสมุทรปราการ มีการจัดอบรมขยายผล เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2562 ณ ที่ทำการเทศบาลตำบลบางเมือง มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย นวัตกรรมผู้สูงอายุ จำนวน 27 คน และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ จำนวน 28 คน

(3) เทศบาลตำบลเกาะคา จังหวัดลำปาง มีการจัดอบรมขยายผล เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2562 ณ ที่ทำการเทศบาลตำบลเกาะคา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย นวัตกรรมผู้สูงอายุ จำนวน 25 คน และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ จำนวน 26 คน

จากการวิเคราะห์และถอดบทเรียนการเป็นนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุในพื้นที่ ผ่านการจัดประชุมสนทนากลุ่มพบว่า การเข้าร่วมโครงการศึกษาวิจัย เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อทั้งตนเองและการทำงานเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ ทำให้กลุ่มแกนนำผู้สูงอายุเกิดการวิเคราะห์และการคิดนอกกรอบเพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ ส่งเสริมกระบวนการทำงานเป็นทีม พัฒนาระบบการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาองค์ความรู้ การดูแลรักษาสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ และเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของการเป็นนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ

3. การพัฒนาศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุ

คณะผู้วิจัยได้ร่วมประชุมระดมสมองกับแกนนำผู้สูงอายุและผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ เพื่อจัดทำแนวทางการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นศูนย์เรียนและพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องความต้องการของผู้สูงอายุ และมีการเปิดศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่แล้ว โดยมีการกำหนดแนวทางและขั้นตอนการพัฒนาศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ ดังนี้

1. ตั้งคณะทำงานศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วยแกนนำผู้สูงอายุ และมีผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของ/หรือผู้คิดค้นนวัตกรรมร่วมเป็นคณะทำงาน รวมทั้งให้ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นที่ปรึกษาคณะทำงาน
2. ค้นหาและรวบรวมนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยแบ่งประเภทนวัตกรรมออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ 1) นวัตกรรมด้านสุขภาพ 2) นวัตกรรมด้านการออม 3) นวัตกรรมด้านสิ่งแวดล้อม 4) นวัตกรรมด้านอาชีพ 5) นวัตกรรมด้านสวัสดิการชุมชน 6) นวัตกรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 7) นวัตกรรมด้านอื่น ๆ
3. คณะร่วมกันพิจารณาคัดเลือกนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่มีความโดดเด่น โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา ได้แก่ ความสำคัญของนวัตกรรม กระบวนการเกิดขึ้นของนวัตกรรม การนำไปใช้ประโยชน์ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การต่อยอด/ถ่ายทอดองค์ความรู้หรือนวัตกรรม สู่ชุมชน สังคม จุดเด่นจุดด้อยของนวัตกรรม
4. การถอดบทเรียน/จัดการความรู้ของนวัตกรรมและนวัตกรรมแต่ละประเภทเพื่อเผยแพร่
5. จัดทำฐานข้อมูลนวัตกรรมและนวัตกรรมของแต่ละพื้นที่
6. พัฒนาศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับ ผู้สูงอายุ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีเครือข่ายองค์กรชุมชน รวมทั้งภาครัฐและเอกชน และประชาชนทั่วไป

นอกจากนี้แล้ว คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประชุมสนทนากลุ่มร่วมกับนวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุในพื้นที่ เพื่อสรุปบทเรียนและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ในอนาคตของแต่ละพื้นที่ พบว่า 1) แกนนำผู้สูงอายุในพื้นที่ เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย จังหวัดสมุทรปราการ เห็นว่าการเกิดขึ้นของศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่จะมีส่วนช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ รวมถึงการได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นนวัตกรรมผู้สูงอายุ ในขณะที่แกนนำผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบางเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ได้สะท้อน ปัญหาของการจัดตั้งศูนย์

นวัตกรรมฯ ในพื้นที่ คือ การขาดเรื่องสถานที่ที่เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ซึ่งคงต้องขอรับการสนับสนุนจากเทศบาลในการจัดสรรพื้นที่ให้ และในเบื้องต้นอาจทำในลักษณะของการรวบรวมองค์ความรู้นวัตกรรมเป็นหนังสือ หรือการสัญจรนอกสถานที่สำหรับการเผยแพร่ในบางนวัตกรรม โดยมีคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องต่อไป และเห็นว่าการมีศูนย์นวัตกรรมในพื้นที่เพื่อผู้สูงอายุจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการสังคมและนวัตกรรมได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว สามารถลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุได้ เช่นเดียวกับแกนนำผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลเกาะคา จังหวัดลำปาง ที่เห็นว่าศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญยิ่งต่อผู้สูงอายุ พร้อมเสนอแนะว่าโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่สามารถพัฒนาเป็นศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุได้ ซึ่งในพื้นที่มีนวัตกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามควรต้องเพิ่มการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ เพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับ พร้อมทั้งแสดงข้อมูลและแผนที่ของนวัตกรรมในพื้นที่ โดยให้ผู้ที่สนใจสามารถมาค้นหาข้อมูล และเข้าถึงพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้และมีนวัตกรรมได้อย่างสะดวก

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่ประสบความสำเร็จในการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุพบว่า มีดังนี้

1. ผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและเห็นความสำคัญของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการวางแผนงาน งบประมาณ และกำหนดนโยบายการดำเนินงานของพื้นที่เพื่อรองรับนโยบายด้านผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ ที่ครอบคลุมการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ ผ่านกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของหน่วยงานในท้องถิ่น และเกิดการประสานงานและสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่

2. แกนนำชมรมผู้สูงอายุ แกนนำโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งในการทำงานกับพื้นที่ และมีองค์ความรู้ในการทำงานด้านผู้สูงอายุ โดยแกนนำที่ทำงานด้านผู้สูงอายุ ไม่ควรเป็นเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ควรส่งเสริมให้คนหนุ่มสาว หรือผู้ที่อยู่ในวัยก่อนสูงอายุเข้ามาร่วมทำงานในชมรมผู้สูงอายุหรือโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งจะมีพลังกำลัง ความรู้ความสามารถ และเท่าทันเทคโนโลยีต่าง ๆ มากกว่าผู้สูงอายุ

3. ภาครัฐหรือช่วย นักวิชาการ ภาคเอกชน และจิตอาสาที่เป็นหุ้นส่วนทางสังคมในพื้นที่ให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ ทรัพยากร หรือกำลังแรงงาน โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา หรือนักวิชาการในพื้นที่ที่สามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในลักษณะงานวิจัย หรืองานบริการวิชาการ เพื่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้

4. ตัวผู้สูงอายุเองที่พร้อมจะเรียนรู้ และพัฒนาตนเองให้มีความฉลาดรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เพียงแต่ต้องรู้เท่าทัน

ทั้งนี้ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาและผลักดันให้เกิดปัจจัยข้างต้นได้ ก็จะสามารถจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุในบริบทเขตเมืองได้สำเร็จ ตลอดจนนำไปสู่การสร้างสรรคนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้ โดยเฉพาะในเขตเมืองที่ให้ความสำคัญกับนวัตกรรมด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านอาชีพ อันเนื่องมาจากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น การเข้าถึงระบบการคมนาคมของผู้สูงอายุบางกลุ่ม สภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัว และความตระหนักของสังคมต่อสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา เช่น นวัตกรรมไม้กวาดรักษ์โลกของพื้นที่เทศบาลตำบลบางเมือง นวัตกรรมถุงมือพยาบาลของพื้นที่เทศบาลตำบลเกาะคา นวัตกรรมเครื่องออกกำลังกายเคลื่อนที่สำหรับผู้สูงอายุติดบ้านของพื้นที่เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย เป็นต้น ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบและขยายผลไปสู่พื้นที่และชุมชนอื่นๆ ได้

ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาให้เกิดศูนย์นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุในบริบทเขตเมืองมีหลายประการ กล่าวคือ

1. ภาระงานและความรับผิดชอบของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของท้องถิ่นมีภาระงานที่รับผิดชอบเป็นจำนวนมากที่นอกเหนือจากงานผู้สูงอายุ ประกอบบุคลากรที่มีจำนวนน้อย ทำให้การขับเคลื่อนงานเป็นไปได้ไม่เต็มที่และไม่ต่อเนื่อง จำเป็น

ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากแกนนำชมรมผู้สูงอายุ แกนนำโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือแกนนำจิตอาสา ซึ่งทำงานด้านผู้สูงอายุ ซึ่งถ้าหากบุคคลกลุ่มนี้มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและได้รับการสนับสนุนการทำงานจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดี ก็สามารถขับเคลื่อนงานไปได้ อย่างไรก็ตาม ใดๆก็ตาม ปัญหาอุปสรรคสำคัญประการหนึ่ง คือ แกนนำเหล่านี้มักเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่อื่นๆ อีก หรือที่เรียกว่าสวมหมวกหลายใบ ก็ส่งผลให้มีภาระหน้าที่การทำงานจำนวนมาก และอาจทำงานได้อย่างไม่เต็มที่

2. ความพร้อมในด้านงบประมาณ ทรัพยากร และสถานที่ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลให้รูปแบบของการเกิดศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในบริบทเขตเมืองมีความแตกต่างกันไปด้วย หากพื้นที่ใดมีความพร้อมในด้านสถานที่ เคยมีการดำเนินงานและกำหนดงบประมาณในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในลักษณะของการสนับสนุนการทำงานของชมรมผู้สูงอายุ หรือโรงเรียนผู้สูงอายุแล้ว ก็สามารถจะต่อยอดไปได้โดยอาจใช้สถานที่ที่มีอยู่ แต่หากยังไม่มี ก็จำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของศูนย์นวัตกรรมฯ ให้มีความเหมาะสมในลักษณะของมุมแหล่งเรียนรู้ หรือหนังสือรวบรวมแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่แทน

3. สำหรับพื้นที่ในเขตเมืองในหลายพื้นที่ อาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของผู้สูงอายุที่จะมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในบริบทเขตเมือง หากผู้สูงอายุไม่มีพาหนะเดินทางส่วนตัว หรือบุตรหลานมารับส่งเพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้น อาจต้องพิจารณาจัดรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถเผยแพร่หรือขยายผล (Road Show) ลงไปในชุมชนได้

ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ ประเภทนวัตกรรม ผลงานนวัตกรรมและประเภทนวัตกรรมด้านผู้สูงอายุของพื้นที่ศึกษา

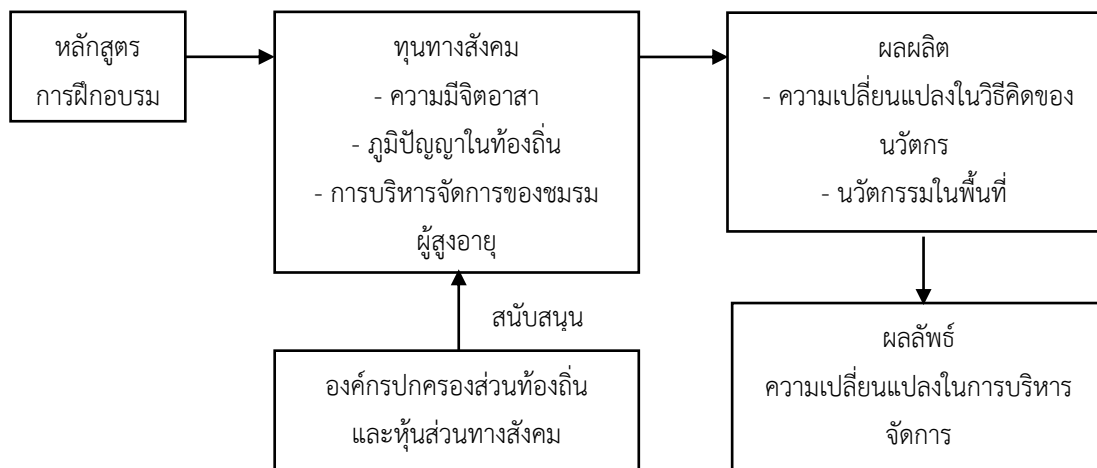
พื้นที่	ประเภทนวัตกรรม		ผลงานนวัตกรรม	ประเภทนวัตกรรม					
	จำนวนนวัตกรรมผู้สูงอายุ (คน)	จำนวนนวัตกรรมที่ทำงานเพื่อผู้สูงอายุ (คน)		สุขภาพ	การออม	สิ่งแวดล้อม	อาชีพ	สวัสดิการชุมชน	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1. เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย จ.สมุทรปราการ	26	25	นวัตกรรมเครื่องออกกำลังกายเคลื่อนที่ สำหรับผู้สูงอายุติดบ้าน	✓				✓	
2. เทศบาลตำบลบางเมือง จ.สมุทรปราการ	27	28	นวัตกรรมการทำไม้กวาดจากขวดพลาสติก		✓	✓	✓		
			นวัตกรรมสมุนไพรแช่เท้าเพื่อสุขภาพและดูแลสุขภาพเท้า	✓			✓		✓
			นวัตกรรมการนึ่งผ้าขาวม้า	✓					✓
3. เทศบาลตำบลเกาะคา จ.ลำปาง	25	26	นวัตกรรมถุงมือพยาบาล	✓		✓			
			นวัตกรรมกล่องทิชชูจากใบลาน				✓		✓
			นวัตกรรมสร้อยคอจากกระดาษ			✓	✓		
			นวัตกรรมหมอนเพื่อสุขภาพจากหลอดกาแฟ	✓		✓			
			นวัตกรรมบล็อกรูปปั้นช่วยโลก			✓			

นอกจากนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่แต่ละพื้นที่ได้คิดค้นและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ในสามพื้นที่ข้างต้นแล้ว คณะผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งหนึ่งที่ได้จากกระบวนการของการดำเนินงานวิจัยที่เป็นนวัตกรรมทางสังคมที่สำคัญ คือ กระบวนการในการสร้างและพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ โดยผ่านกลไกการฝึกอบรม การพัฒนาหลักสูตร และการสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มแกนนำ โดยอาศัยทุนทางสังคมของแต่ละพื้นที่ที่มาจากความมีจิตอาสา ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในพื้นที่ และระบบการบริหารจัดการของชมรมผู้สูงอายุ หรือโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีมาแต่เดิม โดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหุ้นส่วนทางสังคมในพื้นที่ เพื่อร่วมกันการพัฒนาให้เกิดนวัตกรรม (ตามตารางที่ 1) ข้างต้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่านวัตกรรมที่เป็นชิ้นงานที่เกิดขึ้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของผลผลิตสุดท้ายที่มาจากการสร้างสรรค์ของนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุในพื้นที่ แต่สิ่งที่นวัตกรรมทุกคนได้รับคือ มุมมองและวิถีคิดในการเป็นนวัตกรรมที่ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญต่าง ๆ โดยเฉพาะการคิดนอกกรอบ และการมีทักษะในการสื่อสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากการที่นวัตกรรมได้ขึ้นมาเป็นผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ บนเวที และการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมา ที่มีความแตกต่างจากสิ่งเดิมที่มีอยู่ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง และสร้างมูลค่าเพิ่มได้ ตลอดจนนำไปสู่การขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้ สิ่งเหล่านี้คือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากวิถีคิดของแกนนำนวัตกรรมที่เข้าร่วมโครงการ อันสามารถนำไปปรับใช้กับการบริหารจัดการและการทำงานด้านผู้สูงอายุในพื้นที่ต่อไปได้ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรการฝึกอบรม ทุนทางสังคม การสนับสนุนของผู้ที่เกี่ยวข้อง ผลผลิต และผลลัพธ์

4. ข้อเสนอเชิงนโยบายในการผลักดันนวัตกรรมผู้สูงอายุให้เกิดความยั่งยืนในบริบทเขตเมือง

4.1 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุในบริบทเขตเมือง

4.1.1 นวัตกรรมผู้สูงอายุด้านสุขภาพที่พบนั้น มักเป็นการใช้เฉพาะกลุ่ม และยังไม่เกิดการขยายผลการนำไปใช้ประโยชน์เท่าที่ควร จำเป็นต้องให้หน่วยงาน บุคลากร และจิตอาสาที่ทำงานด้านสุขภาพมาร่วมกันขยายผลการนำไปใช้ และติดตามความเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นจากการนำไปใช้ นอกจากนั้นแล้ว อาจนำองค์ความรู้ของนักวิชาการ หรือนิสิตนักศึกษาในพื้นที่มาช่วยพัฒนาต่อยอด เพื่อทำให้นวัตกรรมมีประสิทธิภาพในการนำไปใช้มากยิ่งขึ้น

4.1.2 นวัตกรรมผู้สูงอายุในด้านการส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้นั้น ควรต้องเริ่มต้นจากทรัพยากรที่มีในพื้นที่ เพื่อเป็นการลดต้นทุนและสามารถต่อยอดในอนาคตได้ง่าย รวมทั้งต้องมีการรวมกลุ่มอาชีพกันอย่างเป็นกิจจะลักษณะ มีการบริหารจัดการและแบ่งปันรายได้ที่เป็นธรรม ควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ดึงดูดความสนใจของลูกค้า รวมทั้งการออกแบบบรรจุภัณฑ์และสนับสนุนด้านการตลาด แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

4.1.3 นวัตกรรมผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่พบ มักเป็นชิ้นงานที่มาจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง ซึ่งอาจมีข้อจำกัดของตัวนวัตกรรม หรือปัญหาอุปสรรคในการนำไปใช้ประโยชน์ จึงจำเป็นต้องใช้ความรู้ทางด้านวิชาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือวิศวกรรมศาสตร์ มาพัฒนาต่อยอดให้เกิดผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษานักวิชาการ และนักวิจัยในการสร้างสรรค์นวัตกรรมเหล่านี้

4.1.4 หลายพื้นที่มีนวัตกรรมที่น่าสนใจในลักษณะของการบริหารจัดการหรือการจัดกิจกรรมโครงการในการทำงานด้านผู้สูงอายุที่มาจากการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่ อาทิ กลุ่มจิตอาสาเกาเขาคาไม่ทิ้งกัน เวทีช่วงฝนฟ้า กลุ่มจิตอาสาดูแลผู้สูงอายุติดเตียงพื้นที่เทศบาลตำบลบางเมือง โครงการสูงวัยได้ลด เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาถอดบทเรียน เพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นๆ ได้

4.1.5 ในพื้นที่เขตเมือง ควรมีการศึกษาและพัฒนานวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่มาจากขยะมูลฝอย หรือสิ่งเหลือใช้ต่างๆ เนื่องจากในเขตเมืองปัญหาเรื่องขยะเป็นสิ่งที่ต้องเผชิญ และขยะ หรือสิ่งเหลือใช้บางประเภทสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ หรือสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในมิติต่าง ๆ ให้กับผู้สูงอายุได้ เช่น การพัฒนาเป็นนวัตกรรมทางสุขภาพ การพัฒนาเป็นนวัตกรรมเพื่อสร้างอาชีพสร้างรายได้ เป็นต้น

4.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานในพื้นที่เพื่อพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในบริบทเขตเมือง

4.2.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นเจ้าของหลักในการจัดอบรมเพื่อพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ โดยร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่ม Caregiver และแกนนำชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ เพื่อการขยายผลร่วมกัน เนื่องจากโรงพยาบาล และกลุ่มแกนนำนั้น มีบุคลากรและจิตอาสาที่เป็นเครือข่ายทำงานอยู่แล้ว เพียงแต่ใช้วิธีการเติมเต็มองค์ความรู้ที่จำเป็น และเป็นองค์ความรู้ที่ทันสมัยมาพัฒนาเผยแพร่ให้กลุ่มคนเหล่านี้ เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุ และการพัฒนาทักษะ รวมถึงคุณลักษณะของการเป็นนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ทั้งนี้ การจัดอบรมเพื่อพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ควรมีการบรรจุไว้ในแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

4.2.2 แกนนำชมรมผู้สูงอายุ และบุคลากรของหน่วยงานที่ผ่านการอบรมหลักสูตรนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ควรมีการถอดบทเรียน และจัดทำเป็นคู่มือสำหรับการอบรมหลักสูตรหลักสูตรนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การขยายผลในพื้นที่ และเป็นต้นแบบของการขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

4.3 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองที่นำมาซึ่งการลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในบริบทเขตเมือง

4.3.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการหนุนเสริมการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยเฉพาะการสนับสนุนด้านสถานที่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และงบประมาณในการดำเนินการ ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบของจัดตั้งและพัฒนาศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุมีหลายรูปแบบ กล่าวคือ

(1) กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดที่มีความพร้อมด้านสถานที่ งบประมาณ และบุคลากรในการดำเนินเป็นเอกเทศ ควรจัดตั้งเป็นศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นการเฉพาะ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ รวบรวม พัฒนา และเผยแพร่ นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งอาจเป็นศูนย์สำหรับฝึกอบรมนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ด้วย

(2) กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดที่มีการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) อยู่แล้ว อาจพิจารณาต่อยอดในการดำเนินงานด้านศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยค้นหา รวบรวม และพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่ ตลอดจนเพิ่มกิจกรรมการอบรมนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ให้เป็นหนึ่งในกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.)

(3) กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดที่ยังไม่มีการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) และไม่มีความพร้อมด้านสถานที่ งบประมาณ และบุคลากร ควรเริ่มดำเนินงานผ่านแกนนำอาสาสมัครสาธารณสุข แกนนำ Caregiver และแกนนำชมรมผู้สูงอายุ โดยเริ่มต้นจากการค้นหา รวบรวม และพัฒนา นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่ก่อน โดยอาจจัดทำเป็นเอกสาร หรือฐานข้อมูลเพื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ หรืออาจจะขอ ความอนุเคราะห์สถานที่ของภาคเอกชน หรือกลุ่มจิตอาสาในพื้นที่เป็นศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ส่วนการอบรมนวัตกรรม ผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ก็ให้ดำเนินการสอดแทรกผ่านกิจกรรมโครงการของอาสาสมัครสาธารณสุข แกนนำ Caregiver และแกนนำชมรมผู้สูงอายุ โดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.3.2 การดำเนินงานของศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่ ควรมีรากฐานสำคัญมาจากความร่วมมือของหุ้นส่วนทาง สังคมในพื้นที่ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการหนุนเสริมด้านสถานที่ และงบประมาณตามข้อ 3.1 ที่กล่าวไป แล้ว ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดความต่อเนื่อง ควรมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการของศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่” ที่มี องค์ประกอบมาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานศึกษา แกนนำอาสาสมัครสาธารณสุข แกนนำ Caregiver แกนนำชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มจิตอาสา และภาคเอกชน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบรรจุการ ดำเนินงานของศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมโครงการในแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีการกำหนดโครงสร้างการบริหาร การกำหนดบทบาทหน้าที่ การกำหนดลักษณะการให้บริการ การสร้างและขยาย สมาชิกและเครือข่าย การบริหารงบประมาณ การจัดทำแผนปฏิบัติการ และการสร้างความยั่งยืน

4.4 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานในพื้นที่เพื่อเพิ่มพื้นที่ขยายผลในพื้นที่บริบทเขตเมือง

4.4.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายในจังหวัดเดียวกัน ควรจับคู่กัน หรือสร้างเครือข่ายร่วมกัน โดยมีองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีประสบการณ์ในการเข้าอบรมนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ เป็นพี่เลี้ยง เพื่อให้เกิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในแง่ขององค์ความรู้ในการทำงานด้านผู้สูงอายุ และการค้นหา รวบรวม และพัฒนา นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยอาจเริ่มจากการเผยแพร่รณรงค์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ จริงได้ เพื่อในพื้นที่ข้างเคียงได้นำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

4.4.2 สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ควรเป็นเจ้าภาพในการจัดเวทีให้เกิดการแลกเปลี่ยน หรือจัดประกวดนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดของตนเอง รวมทั้งการถอดบทเรียนและการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิด การเผยแพร่และนำไปใช้ประโยชน์ รวมถึงอาจต่อยอดพัฒนานวัตกรรมให้เกิดผลสำเร็จมากยิ่งขึ้นต่อไป

4.5 ข้อเสนอแนะต่อภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานเสริมหนุนหน่วยงานในพื้นที่ในการเพิ่มศักยภาพ พัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ในบริบทเขตเมือง

4.5.1 กรมกิจการผู้สูงอายุ และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรเป็นเจ้าภาพในการจัดทำ และพัฒนาหลักสูตรสำหรับการอบรมนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการนำไปใช้ในแต่ละจังหวัด ผ่านสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) โดยประสานร่วมกับหน่วยงานในกระทรวงสาธารณสุขที่มี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และอาสาสมัครสาธารณสุขในการจัดกิจกรรมโครงการร่วมกัน นอกจากนั้นแล้ว อาจพัฒนา แนวคิดการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ให้มีกิจกรรม โครงการอบรมนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ เพื่อมุ่งดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุแบบองค์รวม และสร้าง คุณลักษณะของการเป็นนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ในพื้นที่

4.5.2 กรมกิจการผู้สูงอายุ และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรจัดกิจกรรมในลักษณะของ การค้นหา รวบรวม พัฒนา หรือประกวดนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ ที่มาจากภูมิปัญญาของท้องถิ่น จากนั้นควร ประสานให้หน่วยงานภายใต้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวง

สาธารณสุขที่มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มาร่วมกันพัฒนาและต่อยอดนวัตกรรมที่มีอยู่เดิมนั้น ให้สามารถนำไปใช้ได้จริง ลดข้อจำกัด ลดต้นทุน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือเชิงสาธารณะได้มากยิ่งขึ้น

5) ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาวิจัย ควรมีการศึกษานำผลการศึกษาไปทดลองและขยายผลในพื้นที่บริบทกึ่งเมืองและชนบท ซึ่งจะทำให้สามารถเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนานวัตกรรมและนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุมีปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ประสบความสำเร็จเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุให้ยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2558). ประชากรสูงอายุไทย: ปัจจุบันและอนาคต. สืบค้นจาก https://www.m-society.go.th/article_attach/13225/17347.pdf
- ประเสริฐ อัสสันตชัย. (2562). *นวัตกรรมทางสุขภาพและสังคมสำหรับผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: สมาคมพฤฒาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุไทย.
- ภูงค์ เสนานุช และธนาชัย สุนทรอนันตชัย. (มกราคม-มิถุนายน 2561). การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม, *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 26(1).
- ภูงค์ เสนานุช และ ธนาชัย สุนทรอนันตชัย. (2560). การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ภูงค์ เสนานุช และธนาชัย สุนทรอนันตชัย. (2561). การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม (ระยะที่ 2) รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2559). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ประจำปี 2559*. กรุงเทพฯ: บริษัท พรินเทอรี จำกัด.
- ระพีพรรณ คำหอม และเล็ก สมบัติ. (2560). การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ระพีพรรณ คำหอม, วรลักษณ์ เจริญศรี, และ เล็ก สมบัติ. (2562). ชุดโครงการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุประเทศไทยระยะที่ 3. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วนิดา ดุรงค์ฤทธิชัย, กมลทิพย์ ขลิงธรรมเนียมและนพรัฐ จำปาเทศ. (2560). การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ด้อยโอกาสเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- วรวุฒิ สุวรรณระดา. (2556). *สังคมสูงวัยกับผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).
- วิชัย เอกพลากร, เยาวรัตน์ ปรปักษ์ขาม, สุรศักดิ์ ฐานีพานิชสกุล, หทัยชนก พรรคเจริญ, วราภรณ์ เสถียรนพเกล้า และ กนิษฐา ไทยกล้า. (2552). *สำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกายครั้งที่ 4 พ.ศ. 2551-2*. กรุงเทพฯ: เดอะกราฟิโกซิสเต็มส์จำกัด.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2542). แนวคิดด้านสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ. ในการประชุมวิชาการแห่งชาติว่าด้วยผู้สูงอายุ “ผู้สูงอายุด้วยคุณภาพ”, (น.103-115). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ. (2552). ระบบการดูแลระยะยาวและกำลังคนในการดูแลผู้สูงอายุ: ทิศทางประเทศไทย แผนงานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- สมศักดิ์ อมรสิริพงษ์ และอาชวีภุริชญ์ น้อมเนียน. (2560). “ELDERFARE Model”: รูปแบบและกลไกการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม สำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุ นอก ระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 5(2): 29-40.
- อำไพรัตน์ อักษรพรหม และกฤษณา รุ่งโรจน์วิชัย. (2560). การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- Caulier-Grice, J. (2018). Social innovation exchange. Retrieved September 28, 2018, from <http://socialinnovator.info/blog/social-innovator/what-social-innovation>
- European Commission (2018). Excellent innovation for ageing A European Guide. Retrieved June 28, 2018 from https://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/rs_catalogue.pdf
- Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into health 21st century. *Health Promote. Int.* 215: 8.
- Richardson, Marques, & Morgan. (2014) Smart Specialisation for Regional Innovation: Social Innovation for an Age Friendly Society. from <https://orca.cf.ac.uk/78212/1/smartspec%20for%20an%20age%20friendly%20society.pdf>, accessed on 12 September 2018